

Każdy, kto ma do czynienia z dziećmi, wie, że uwielbiają one baśnie.
Kto umie je opowiadać, ma klucz do dziecięcych serc”
I. Słońska

Wpływ bajek na rozwój dziecka

We współczesnych czasach zarówno bajki, baśnie i legendy wbrew pozorom posiadają nieoceniony wpływ na rozwój osobowości i proces wychowania dziecka. Szczególnie istotne znaczenie mają one we wczesnym etapie rozwoju dziecka, między 3 a 5 rokiem życia, zanim dziecko zostanie objęte edukacją wczesnoszkolną, kiedy to kształtują się najbardziej podstawowe i zasadnicze zręby osobowości. Potem natomiast ma miejsce jedynie refleksja nad doświadczeniami wcześniej zdobytymi, czyli w tym wypadku nad poznanymi i zapamiętanymi bajkami, baśniami, legendami. W swojej pracy chcielibyśmy skutecznie dowieść słuszności wspomnianej wcześniej tezy odnośnie dobroczynnego wpływu literatury na dzieci. Każdy z nas posiada ulubioną bajkę z dzieciństwa, którą wciąż pamięta i do której chętnie wraca i z pewnością przekaże ją swoim dzieciom. Każda retrospekcja do czasów dzieciństwa wiąże się jednocześnie z powrotem do takiej ulubionej książeczki z bajkami, która w tamtych czasach kształtowała nasz sposób patrzenia na świat, pojęcie o obowiązujących normach, zasadach społecznych a także zdolność do rozróżnienia dobra od zła.

Jako pierwszy obszar na który należy zwrócić uwagę analizując pozytywny wpływ bajek na dziecko jest obszar osiągnięć szkolnych. Dzieci, które dużo czytają, lepiej i ładniej wypowiadają się, popełniają też mniej błędów w pisowni ortograficznej. Dzięki częstemu sięganiu po tę samą książkę trenują swoją pamięć odtwórczą, co sprzyja nauce i szybkiemu opanowaniu nowych treści szkolnych.

Bajki, baśnie i legendy mogą posłużyć także za narzędzie terapeutyczne szczególnie wtedy, gdy dziecko jest zamknięte w sobie, wrażliwe, lub dotknięte fobią szkolną. Pozwalają na dotarcie do istoty problemu dziecka w sposób subtelny i zawoalowany, zwłaszcza iż słuchacze bajek utożsamiają się z ich bohaterami. Stąd też we wczesnych okresach rozwoju dziecka ważną metodą wspierania i oddziaływania terapeutycznego jest bajkoterapia. Może ona pomóc w efektywnym radzeniu sobie z sytuacjami trudnymi, które często wywołują lęk a są nierozzerwalne z nabywaniem przez dziecko doświadczeń. To np. pierwsze dni pobytu dziecka w przedszkolu, szkole, sytuacje kompromitacji, pobyt w szpitalu, niepowodzenia szkolne i wiele innych. Dlatego też w tym miejscu warto wspomnieć o specyficznym rodzaju bajek jakim są bajki terapeutyczne. Treść bajek terapeutycznych koncentruje się wokół sytuacji emocjonalnie trudnych. Wspieranie polega na dostarczeniu dziecku nowej wiedzy, dotyczącej głównie strategii poznawczych, mających ograniczyć negatywne skutki stresujących sytuacji, takich jak:

- uprzednie, negatywne doświadczenia,
- niezaspokojenie potrzeb (bezpieczeństwa, miłości, przynależności, uznania),
- niska samoocena,
- brak akceptacji ze strony grupy rówieśniczej,
- poczucie wyalienowania,
- trudności szkolne.

Jako, że bajkoterapia jest rodzajem biblioterapii, jej adresatem są małe dzieci (wiek przedszkolny i wczesnoszkolny), a tworzywem oddziałującym - bajki terapeutyczne, a także inna literatura dziecięca, która realizuje cele wspierania lub terapii, tzn. pomaga w zmianie poznawczej postrzeganego problemu, umożliwia ekspresję uczuć, sprzyja odbudowaniu

obrazu siebie, zastępczo zaspokajają potrzeby. Przykłady kształtowania procesów poznawczych u dzieci przez bajki terapeutyczne:

- osvajanie z sytuacją zagrożenia,
- przedstawienie i wyjaśnienie sytuacji zagrożenia,
- zapoznanie ze słownictwem wyrażającym emocje, wizualizacja treści,
- wyjaśnienie związków przyczynowo-skutkowych między zdarzeniem a doznawaniem emocji,
- racjonalizowanie problemu,
- pokazanie wzorów skutecznego działania, innego myślenia o sytuacji trudnej, innego odczuwania,
- przedstawienie różnych trudności, zachęcanie do mówienia o problemach, poszukiwanie skutecznych rozwiązań,

Kolejnym obszarem na który chcielibyśmy zwrócić uwagę jest istotne znaczenie czytania dziecku dla jego rozwoju psychicznego, umysłowego i moralnego oraz stworzenie nawyku codziennego czytania dzieciom przez co najmniej 20 minut w domach, przedszkolach, szkołach, szpitalach, świetlicach. Wpływ czytania oraz wybór odpowiedniej książki (dostosowanej do wieku dziecka) dla kształtowania określonych postaw dziecka ma ogromne znaczenie. Badania naukowe wskazują, że każde dziecko, bez względu na wiek, powinno mieć codzienny kontakt z książką, a obok każdego dziecka powinien być dorosły, który mu poczyta w ciągu dnia lub przed snem. Dlatego też głośne czytanie w domu, w przedszkolu, w szkole powinno stać się przyjemną rutyną, gdyż to, co dzisiaj "zainwestujemy" w moralny i intelektualny rozwój dziecka zwróci się po kilkunastu latach.

Wpływ bajek na rozwój dziecka, jak już wspominaliśmy, jest nie do przecenienia. Język literatury dla przedszkolaka, w odróżnieniu od języka potocznego, słyszanego na co dzień, jest tajemniczym szyfrem, kodem dostępu do innego magicznego świata. Dziecko w baśniowym świecie może odnaleźć, to, co samo przeżywa i co napawa je niepokojem. W bajkach są też złe moce, które dają się opanować za pomocą jakiejś większej i lepszej siły. Gdy dziecko widzi, że osoba dorosła: mama czy tata spokojnie czyta bajkę, to o czarownicy myśli sobie, skoro dorośli się nie boją, to może czarownica nie jest taka straszna. W bajkach nie tylko dobro zwycięża zło, często ten kto jest mały i słaby wygrywa z silnym i potężnym. A to budzi w dziecku nadzieję i napawa optymizmem przy czym jest bardzo budujące, ponieważ zapewnia dziecku poczucie bezpieczeństwa, spokoju, stabilizacji i korzystnie wpływa na jego rozwój psychospołeczny. Dzięki temu dziecko zaczyna postrzegać ludzkie zachowania oraz ich konsekwencje, tym samym uczy się patrzenia na rzeczywistość w kategoriach bardziej twórczych. Kolejnym plusem jest fakt, iż dowiaduje się, jakie wartości są cenione, poprzez jednoznaczne pokazanie kogo i za co spotyka nagroda lub kara. Poznaje abstrakcyjne pojęcia, takie jak dobro, zło, sprawiedliwość, miłość, przyjaźń i wiele innych. Bajki w ten sposób propagują u dziecka wrażliwość, modele zachowań prospołecznych oraz empatię dzięki przeżywaniu wydarzeń wraz z bohaterami.

Bajki dają możliwość zapoznania się dziecku z występującymi w kulturze symbolami i metaforami. Od tej pory lis kojarzy mu się ze sprytem i przebiegłością, natomiast sowa jest uosobieniem mądrości, a zatrute jabłko metaforą fałszu i zazdrości.

Ponadto dziecko ma możliwość zaznajomienia się z obowiązującym w społeczeństwie podziałem na role męskie i żeńskie. Bajki uczą poprawnego wysławiania się, pozwalają mu na wzbogacenie słownictwa oraz na styczność z całym bogactwem języka literackiego.

Z reguły jest tak, iż dziecko utożsamia się z głównym bohaterem bajki, z przeżywanymi przez postać uczuciami, dzięki czemu ma szansę na empatyczne reagowanie. Opisana sytuacja identyfikacji z postacią sprawia, że dziecko spotyka się z różnymi uczuciami, emocjami i postawami: radość, smutek, strach, ból, przyjaźń, miłość, przywiązanie, itd. Dziecko przyswaja zachowania potępiane i poprawne pod względem społecznym oraz uczy

się odróżniania ich w życiu codziennym. Ma możliwość nauki ekspresji własnych emocji, sposobów reagowania w różnych sytuacjach życiowych oraz zaspokajania niezbędnych potrzeb. Przykładem tego jest motyw ulubionego bohatera z bajki, który niejednokrotnie może pomagać w zmaganiach społecznej egzystencji.

Następnie chcielibyśmy przejść do stricte wychowawczej funkcji, jakie spełniają baśnie. Polega ona przede wszystkim na tym, że akcentując wątek dramatyczny, nadprzyrodzone możliwości bohaterów rozwija ona fantazję dziecka oraz aktywizuje jego wyobraźnię w sposób twórczy. Warto również wspomnieć na procesy intelektualne a zwłaszcza na sferę emocjonalną. Zwraca uwagę na prostą i jednocześnie właściwą w tym okresie rozwoju prawidłowość- za dobry czyn spotyka nagroda, a za zły kara.

Bajki również mają to do siebie, że mogą skłaniać do prowadzenia szczerego dialogu pomiędzy rodzicami a dziećmi, kształtować ich gust, poczucie humoru, a w przyszłości w sposób istotny wpływać na ich życiowe wybory. Ogólnie rzecz biorąc samo czytanie książek, a w tym bajek, baśni, legend buduje silne więzi emocjonalne z dzieckiem, jednocześnie pobudza intelekt, wyobraźnię, ambicje twórcze i w sposób wielowymiarowy pozwala patrzeć na rzeczywistość.

Bajki poprzez połączenie płaszczyzny realnej z fantastyczną pozwalają na stworzenie idealnej rzeczywistości, która jest bezpieczna i w której dziecko nie odczuwa lęku, ale tworzy własny system norm i zasad poszerzając samoświadomość.

Następny akapit chcielibyśmy zacząć od żartobliwej sentencji „pokaż mi, jakie bajki czytano ci w dzieciństwie, a powiem ci kim jesteś”- Tak skrótowo można by określić bezcenną rolę bajek w kreowaniu osobowości człowieka. Dziecko, słuchając bajek wkracza w świat otoczony dotąd tajemnicą, jak odkrywca tej tajemnicy może się poczuć doceniane i budować poczucie własnej wartości.

Kontakt z tekstem i ilustracją przedstawiającą postaci z bajek aktywizuje myślenie, procesy porównywania, analizowania, szukania przyczyn i skutków, wyciągania wniosków, tworzenia elementarnych pojęć, sprzyja ćwiczeniom pamięci, uwagi i skomplikowanych operacji myślowych.

Na koniec zwracamy szczególną uwagę na fakt adekwatnego dobrania literatury do poziomu rozwojowego dziecka. Dla trzylatków należałoby wybierać krótkie opowiadania, wierszyki i bajki o treści pogodnej i wesołej. W utworach tych powinny występować bliskie dziecku postaci takie jak mama, tata czy babcia albo ulubione zwierzątko. Opowiadania powinny być bogate w dialogi, wyrazy dźwiękonaśladowcze, rytmiczne zwroty, które dzieci mogłyby powtarzać. Dla czterolatek natomiast bardziej odpowiednie są utwory budzące wrażliwość na dobro i zło, a także odpowiadanie na pytania dotyczące treści utworu oraz samodzielnie go streszczanie.

Reasumując podane wyżej argumenty dochodzimy do imponujących, aczkolwiek spodziewanych wniosków, że bajki są nieodłącznym elementem dzieciństwa każdego człowieka, przy czym mają nieoceniony wpływ na rozwój osobowości małego dziecka. Z pewnością przesądzają o tym, czy dzieciństwo było szczęśliwe, czy też nie. Dodatkowo, bajki obligują do zacieśnienia bliskich relacji między dzieckiem a rodzicami, co stanowi swoiste preludium do wstępowania w dojrzałe interakcje z innymi ludźmi w przyszłości. Dziecko, któremu czytano bajki na pewno osiągnie bardziej zadowalające osiągnięcia szkolne niż jego rówieśnik, który nie doświadczył tej „przygody”- spotkania z bajką, baśnią i legendą.

Opracowała:
Justyna Woźniak - psycholog

